

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

Золотар Олександра Анатоліївна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

«Недержавні пенсійні фонди на ринку фінансових послуг»
(тема кваліфікаційної роботи бакалавра)

спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Студента (ки) **Золотар Олександри Анатоліївни**
(прізвище, ім'я, по батькові)

групи Ф-81
(шифр групи)

Кваліфікаційна робота бакалавра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

(підпис)

О.А. Золотар
(ініціали та прізвище студента)

Керівник (доцент, к. е. н.)
(посада, науковий ступінь)

(підпис)

І.Й. Плікус
(ініціали, прізвище)

Суми 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
 Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри, д.е.н., проф.
 _____ Лариса

ГРИЦЕНКО

(підпис)

«02» травня 2022 р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи бакалавра

Студент(-ка) групи *Ф-81* інституту (центру) *ННІ БІЕМ*
 спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Золотар Олександра Анатоліївна
 (прізвище, ім'я, по батькові студента)

Тема роботи: «Недержавні пенсійні фонди на ринку фінансових послуг»

Затверджено наказом по СумДУ № 0430-VI від «10» червня 2022 р.

Термін здачі студентом завершеної роботи «20» червня 2022 р

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали статистичної звітності, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, дані фінансової звітності суб'єктів господарювання, організацій та установ тощо.

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення): розгляд системи рівнів пенсійного забезпечення, дослідження сутності визначення «недержавний пенсійний фонд» та суб'єктів його діяльності, розгляд видів інвестованих активів недержавних пенсійних фондів. Аналіз основних показників діяльності та інвестиційного портфеля недержавних пенсійних фондів. Діяльність недержавних пенсійних фондів в країнах світу та шляхи вдосконалення для України.

Дата видачі завдання: «02» травня 2022 р.

Керівник кваліфікаційної роботи: _____
 (підпис)

І.Й.Плікус
 (ініціали, прізвище)

Завдання прийнято до виконання «02» травня 2022 р. _____ О.А.Золотар

АНОТАЦІЯ
кваліфікаційної роботи бакалавра
на тему:
«Недержавні пенсійні фонди на ринку фінансових послуг»

Золотар Олександра Анатоліївна

Соціальне забезпечення є однією із важливих складових економіки будь-якої країни, за допомогою цієї системи задовольняються потреби малозабезпеченого населення. Ці соціальні виплати чинять великий тиск на державний бюджет, що негативно впливає на розвиток країни в цілому. Важливим сегментом соціального забезпечення є недержавні пенсійні фонди, розвиток діяльності яких може мати значний вплив на економіку країни.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в дослідженні теоретичних та практичних аспектів недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг, орієнтованих на вдосконаленні їх інвестиційної діяльності. Об'єкт дослідження - економічні відносини, що виникають в процесі функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні. Предмет дослідження: активи недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг.

У першому розділі розглянуто систему пенсійного забезпечення, охарактеризовано діяльність недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг. У другому розділі проведено аналіз основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів, досліджена їх інвестиційна діяльність, оцінено стан розвитку недержавних пенсійних фондів. Третій розділ присвячений аналізу інвестиційної діяльності НПФ країн світу.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, активи, інвестиційний портфель НПФ.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 46 сторінках, з яких список використаних джерел із 39 найменувань. Робота містить 5 таблиць, 13 рисунків, а також 1 додаток.

Рік захисту роботи – 2022 рік

ЗМІСТ

Вступ.....	5
1 Теоретичні аспекти формування недержавних пенсійних фондів у системі соціального захисту.....	7
1.1 Недержавні пенсійні фонди як складова недержавного соціального забезпечення	7
1.2 Суб'єкти та види недержавних пенсійних фондів	11
1.3 Діяльність недержавних пенсійних фондів як учасників ринку фінансових послуг.....	14
2 Дослідження стану діяльності недержавних пенсійних фондів України на ринку фінансових послуг	17
2.1 Оцінка стану основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів	17
2.2 Аналіз розвитку недержавних пенсійних фондів України	22
2.3 Дослідження стану показників інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів України	26
3. Досвід країн Європи у функціонуванні недержавних пенсійних фондів	30
3.1 Досвід країн Європи у функціонуванні недержавних пенсійних фондів.....	30
Висновки	36
Список використаної літератури	38
Додаток А – Основні показники діяльності 3 кв. 2021 р.	43

ВСТУП

Соціальне забезпечення є однією із важливих складових економіки будь-якої країни, за допомогою цієї системи задовольняються потреби малозабезпеченого населення. Ці соціальні виплати чинять великий тиск на державний бюджет, що негативно впливає на розвиток країни в цілому. Вкладаючи значну частину бюджету у соціальне забезпечення держава нав'язує громадянам залежність від соціальних виплат. Маючи змогу оформити заявки на соціальну допомогу людина з часом починає вважати її основним доходом та перестає вкладатися в економіку країни. Як наслідок, зменшуються надходження в державний бюджет але натомість зростає потреба в соціальному забезпеченню.

Пенсійне забезпечення є частиною соціальної системи, що забезпечує коштами населення пенсійного віку і в багатьох країнах ці виплати сплачує держава. Працездатне населення сплачує податки та збори, частина з яких виплачується як пенсії. Сума цих виплат має бути достатньою для забезпечення нормального проживання літніх людей.

Як спосіб зменшення впливу держави на соціальне забезпечення країни почали впроваджувати трьохрівневу пенсійну систему, де третім рівнем було недержавне пенсійне забезпечення, де основним із суб'єктів є недержавні пенсійні фонди. Вкладання коштів у такі фонди дозволяє громадянам самим забезпечувати власне життя після виходу на пенсію. Натомість внески дозволяють вкладати активи в довгострокові інвестиції які є менш ризиковими, а очікуваний дохід буде гарантованим.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в дослідженні теоретичних та практичних аспектів недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг, орієнтованих на вдосконаленні їх інвестиційної діяльності.

Завдання дослідження, що були поставлені для досягнення мети:

- Розглянути систему рівнів пенсійного забезпечення;
- Дослідити сутність визначення «недержавний пенсійний фонд»;

- Розглянути суб'єкти діяльності та їх обов'язки;
- Розглянути види інвестованих активів недержавними пенсійними фондами;
- Дослідити основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів України (в цілому та у розрізі кожного НПФ);
- Дослідити структуру інвестиційного портфеля недержавних пенсійних фондів України (в цілому та у розрізі кожного НПФ);
- Проаналізувати діяльність країн світу у сфері недержавного пенсійного забезпечення;

Об'єкт дослідження - економічні відносини, що виникають в процесі функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні.

Предмет дослідження – активи недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг.

Методи дослідження. При проведенні аналізу використовувалися наступні методи: вертикально-горизонтальний аналіз, аналітичний, порівняльний статистичний.

Структура розділів. Кваліфікаційна робота складається із вступу, основної частини, висновків, списку використаної літератури та додатків. Основна частина складається із трьох розділів. Перший розділ присвячений розгляду сутності та видів недержавних пенсійних фондів та структури інвестиційного портфеля відповідно до українського законодавства . Другий розділ описує діяльність недержавних пенсійних фондів за допомогою їх основних показників та їх становище на ринку фінансових послуг. Третій розділ описує діяльність недержавного пенсійного забезпечення у країнах ОЕСР та становище людей літнього віку.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

1.1 Недержавні пенсійні фонди як складова недержавного соціального забезпечення

На сьогодні значну роль у соціальному забезпеченні виконує держава, що забезпечує вразливі верстви населення мінімальними засобами до існування. Частина людей працюючого віку отримує середній дохід але з виходом на пенсії їх доходи знижуються, що переводить їх у категорію малозабезпечених верств населення. Тиск на державний бюджет зростає та призводить до того, що країна не в змозі вчасно виплачувати соціальні виплати.

Натомість в європейських країнах соціальний захист зосереджується на питаннях спрямованих на стабільність суспільства в цілому. Очікування отримувати мінімальні пенсійні виплати дозволяє людям звернути увагу на недержавні інститути для самозабезпечення. Вони є малоризикованими через вкладання отриманих внесків від клієнтів у довгострокові інвестиції та орієнтовані на гарантований дохід. Позитивний результат діяльності недержавного забезпечення в країнах Європи дає можливість ефективного застосування даної системи в Україні.

Починаючи з 1 січня 2004 року набрав чинності Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», що призвело до впровадження трирівневої пенсійної системи [4].

Натомість система недержавного пенсійного забезпечення представляє собою «складову частину системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат»[5].

Відповідно до статті 2 Закону [4] існує три рівні пенсійного забезпечення (рис. 1.1), де перший та другий рівень становлять систему загальнообов'язкового

державного пенсійного страхування, коли другий і третій рівень – систему накопичувального пенсійного забезпечення. Основну діяльність даної системи здійснює перший рівень, другий рівень більш-менш функціонує. Натомість система недержавного пенсійного забезпечення є найменш розвиненою в Україні але вона є перспективною для економіки держави.

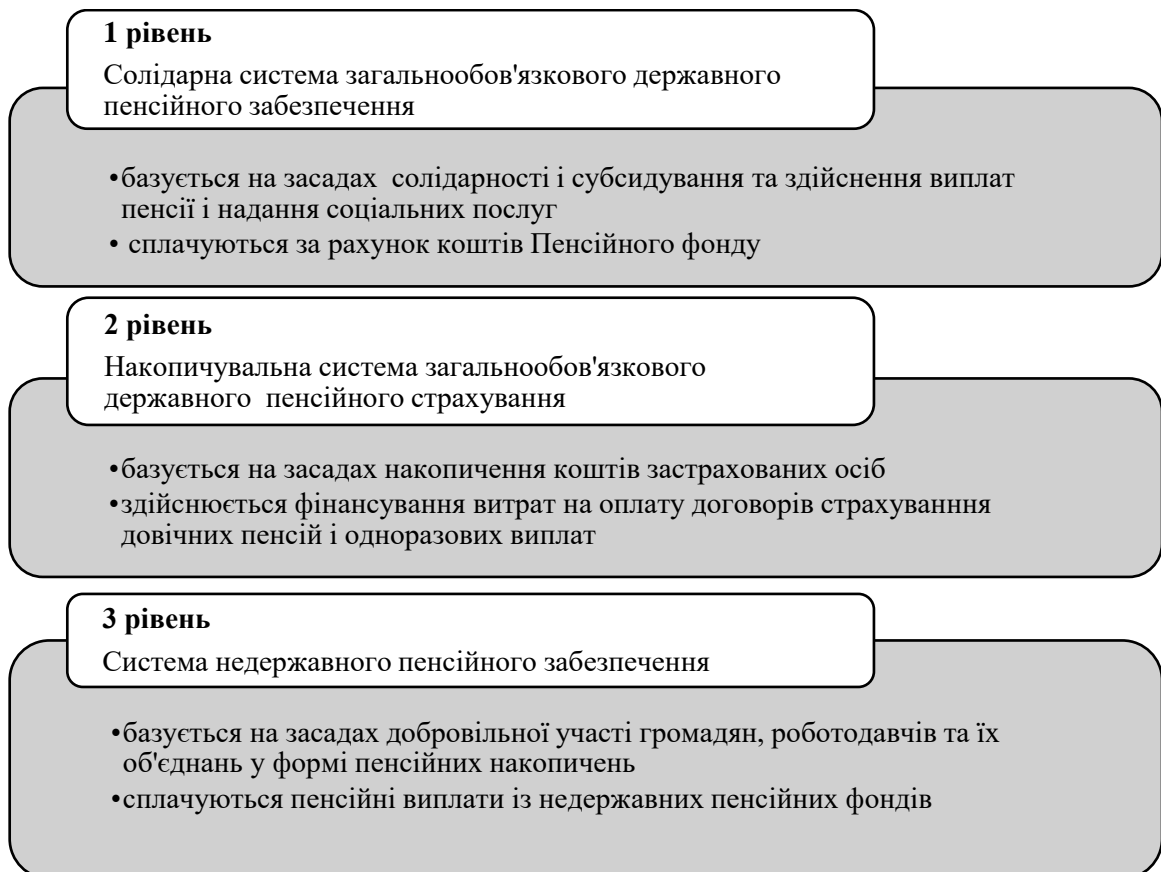

Рисунок 1.1 – Система пенсійного забезпечення України [36]

Тому розглянемо фінансові інститути, що можуть здійснювати недержавну пенсійну діяльність (рис. 1). Страхіві організації є досить непопулярними через незначний практичний досвід та недовіру населення нашої країни. Натомість банківським установам потрібно окремо отримувати дозвіл для здійснення недержавної діяльності, клієнти матимуть змогу відкривати пенсійні депозитні рахунки за умови укладення договору.

Рисунок 1.2 – Фінансові інститути у системі недержавного пенсійного забезпечення [5]

Основну частину діяльності НПЗ здійснюють недержавні пенсійні фонди які заключають на добровільних засадах договори із клієнтами, отримувані виплати становлять собою додаткову пенсію. Натомість існує низка проблем, що не дозволяє розвиватися недержавному пенсійному забезпеченні в Україні як у країнах Європи (рис. 1.3).

Попри те, що недержавні пенсійні фонди створювалися після впровадження трьохрівневої пенсійної системи вони не набули популярності серед людей. Хоча існує досить багато доступної інформації для самостійного опрацювання, це не досить заохочує їх вносити внески. Через непостійний заробіток зникає можливість вносити фіксовану суму протягом тривалого часу. За часту люди орієнтовані на вкладання коштів у короткострокові інвестиції та як через нестійкий економічний стан ризикують втратити більше ніж отримують.

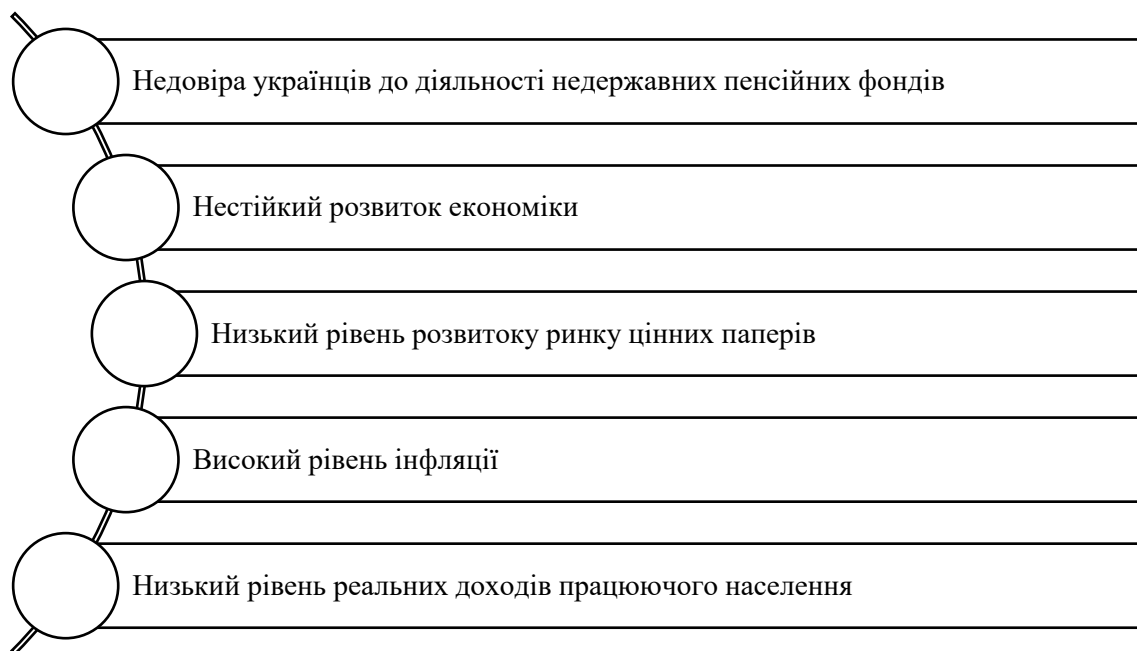

Рисунок 1.3 - Фактори неефективності функціонування третього рівня пенсійної системи [11]

Тому розглянемо, як саме трактують поняття «недержавного пенсійного фонду» (надалі НПФ) науковці у своїх працях (табл. 1.1). Насамперед, існує визначення поняття записаного в статті 1 Закону [5] та представляє собою «юридичну особу, створену відповідно до цього Закону, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку;».

Більшість науковців визначають НПФ як фінансову установу але деякі, як І.І. Стецько описують його як «соціальний фінансовий інститут». Досить часто науковці вказують, що дані фонди є неприбутковими організаціями але І.М. Боярко та Л.П. Рогатіна не акцентують на цьому уваги. Також маємо примітити, що основна діяльність НПФ це довгострокове інвестування з метою збільшення наявних активів.

Таблиця 1.1 – Визначення сутності терміну «недержавний пенсійний фонд»

Автор	
Боярко І.М [15, с. 8]	«Фонд, заснований для створення за рахунок регулярних внесків сукупності активів з метою інвестування їх для отримання довгострокового прибутку та фінансування пенсійного забезпечення застрахованих осіб»
І.І. Стецько [17]	«Соціальний фінансовий інститут, який формується та функціонує задля, в першу чергу, соціального захисту населення. Такий інститут призначений забезпечувати формування, збереження і збільшення пенсійних активів через їхню трансформацію в інвестиційні ресурси для довгострокового використання»
А.О. Свиридовська [16]	«Неприбуткові організації (непідприємницькі товариства), оскільки їх безпосередні засновники не отримують доходу або прибутку від власної діяльності, крім покриття витрат на її організацію»
Ріппа М. Б., Шимко [12]	«Особлива організаційно-правова форма фінансової установи, призначена для формування індивідуально-значимого рівня пенсійного забезпечення громадян за рахунок перерозподілу частини їх доходів між працездатною та непрацездатною фазами життєвого циклу шляхом акумуляції пенсійних заощаджень, збереження і примноження їх реальної вартості та подальшого здійснення пенсійних виплат на індивідуальних умовах»
Шушкова Ю.В., Войтаник Д.М. [39]	«Фінансова установа, що працює винятково для пенсійного забезпечення громадян і має статус неприбуткової організації»
Л.В. Кайданюк [10]	«Є фінансовою установою, створеною у формі юридичної особи зі статусом неприбуткової організації, діяльність якої оснований на акумулюванні вкладів на індивідуальних пенсійних рахунках учасників, їх капіталізації за рахунок інвестиційного доходу, який отримується в процесі провадження інвестиційної діяльності, що дозволяє забезпечити додаткові пенсійні виплати пенсіонерам»
Л.П. Рогатіна[13]	«Юридична особа, яка має статус фінансової установи, довгострокові фінансові ресурси якої формуються за рахунок внесків фізичних та юридичних осіб з метою забезпечення майбутніх пенсійних виплат та виконання зобов'язань за результатами своєї діяльності»

Маємо, що НПФ – це фінансова установа яка має статус неприбуткової організації, діяльність якої полягає в акумулюванні отримуваних внесків учасників з метою інвестиційної діяльності для подальших пенсійних виплат пенсіонерам.

1.2 Суб'єкти та види недержавних пенсійних фондів

Для більшого розуміння діяльності третього рівня пенсійної системи розглянемо суб'єкти та види недержавних пенсійних фондів. Насамперед в Україні існує три види НПФ:

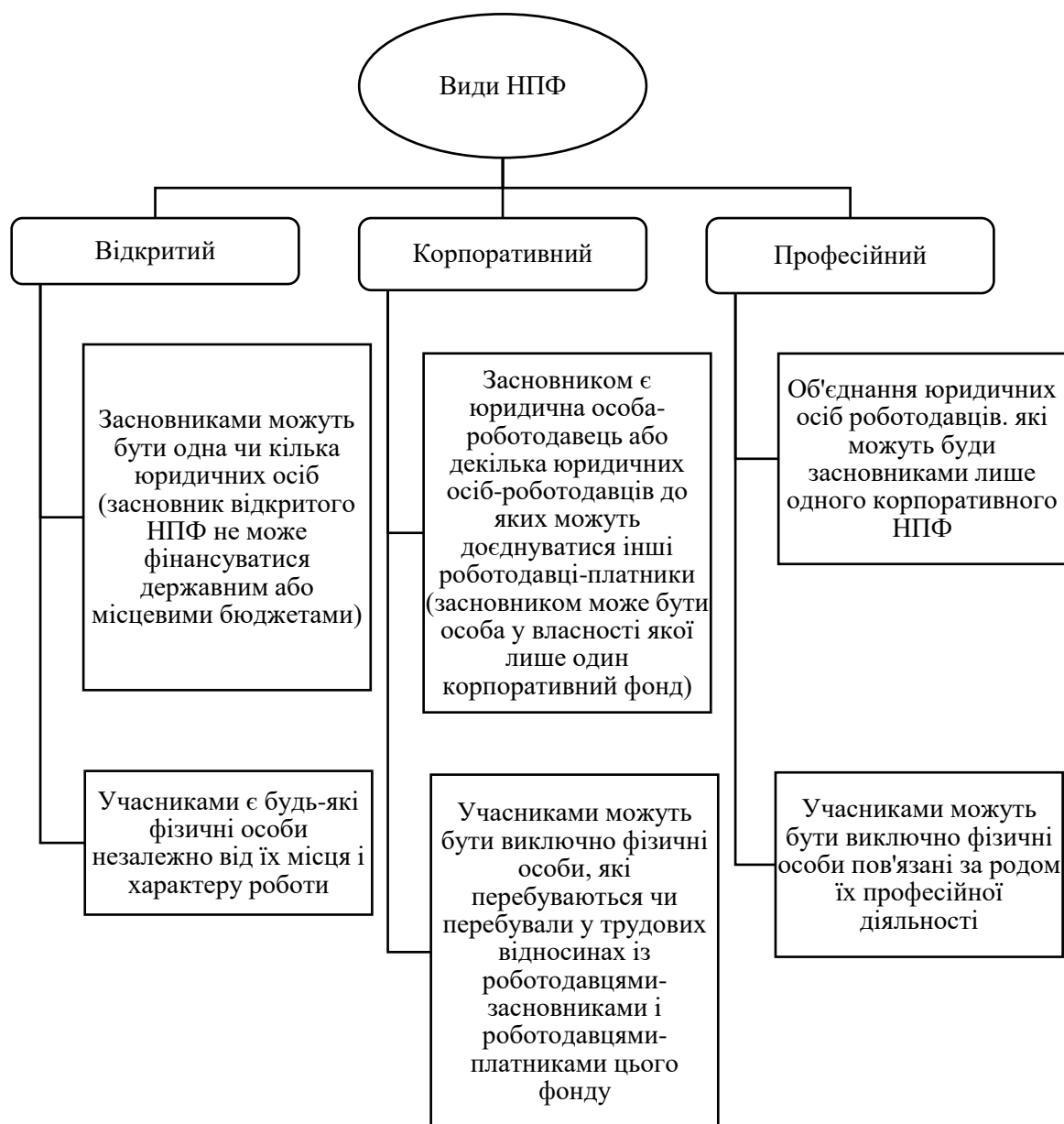

Рисунок 1.4 – Види недержавних пенсійних фондів [5,15]

На сьогодні в Україні існує декілька видів НПФ:

- відкритий є доступним як для фізичних так і юридичних осіб, як учасників фондів та дозволяє обирати умови укладання договору та визначення суми пенсійних внесків, що дозволяє аналізуючи власне фінансове становище обирати зручну суму вкладу;
- корпоративний фонд співпрацює із роботодавцями які укладають договір по обслуговуванню осіб, що перебувають із ним у трудових відносинах.

Роботодавець виступає посередником між фондом та працівниками але в такому випадку працівники не мають змоги обирати критерії договору. Це право належить роботодавцю, він обирає схему нарахування відсотків від заробітної плати працівників на рахунок фонду;

- професійний фонд співпрацює з учасниками у визначеній сфері галузі, яка напряду залежить від засновника НПФ.

Основним органом контролю та нагляду над НПФ є рада пенсійного фонду, яка формується протягом трьох місяців від заснування в склад якої має входити не менше п'яти осіб, серед яких за допомогою голосування обираються глава та секретар ради фонду.

Рисунок 1.5 - Суб'єкти недержавного пенсійного фонду [5,14]

Також рада фонду в залежності від форми управління може делегувати свої повноваження компанії з управління активами, адміністратору та банку- зберігачу (рис. 1.5).

Адміністратор здійснює діяльність, укладаючи від імені НПФ пенсійні контракти із учасниками та веде їхній облік, надає інформативні послуги та звітує про власну діяльність перед НПФ та іншими органами.

Банк-зберігач представляє собою НБУ або будь-який комерційний банк, який здійснює операції із цінними паперами НПФ. Також контролює інвестиційні транзакції КУА та стежить за діяльністю з активами.

Компанія із управління активами (КУА) здійснює інвестиційну діяльність в межах встановлених укладеним договором із НПФ та звітує про стан активів, їх розподіл. Пенсійні активи використовуються на ринку фінансових послуг, потім інвестиційні доходи пропорційно розподіляються між рахунками учасників, відповідно до укладених договорів.

Пенсійні виплати учасники отримують після досягнення певних умов: виходу на пенсію, отримання статусу інваліда чи смерті учасника фонду. За договором учасник обирає спосіб пенсійних виплат – довічна пенсія, одноразова виплата або виплата на обраний строк.

1.3 Діяльність недержавних пенсійних фондів як учасників ринку фінансових послуг

Недержавний пенсійний фонд можна вважати інституційним інвестором, який здійснює операції на ринку фінансових послуг. По суті НПФ здійснює накопичення пенсійних внесків, інвестиційну діяльність з активами фонду та здійснення пенсійних виплат.

Розглянемо інвестиційну діяльність НПФ та структуру інвестиційного портфеля. Дана діяльність є досить жорстко регульованою, фонди можуть інвестувати лише у визначені ст. 10 Законом [5] напрямки. НПФ орієнтуються на об'єкти з мінімальним ступенем ризику, очікуючи здійснювати виплати через тривалий період вони мають накопичувати власний капітал, що дозволить виплати пенсії.

Потрібно обрати таку структуру інвестиційного портфеля, використовуючи який НПФ можуть забезпечити собі гарантований прибуток від здійснюваної діяльності. тому проаналізуємо обмеження встановлені до НПФ законодавством України.

Таблиця 1.2 – Обмеження інвестиційної діяльності НПФ на ринку фінансових послуг України [5]

Види активів	Обмеження відповідно до чинного законодавства України, %
Банківські депозитні рахунки у грошових коштах та в ощадних сертифікатах банків, депозитних сертифікатах банків	Більше 50
Цінні папери, доходи за якими гарантовано КМУ	Більше 50
Облігації міжнародних фінансових організацій, що розміщуються на території України	Більше 50
Корпоративні облігації, емітентами яких є резиденти України	Більше 40
Акції українських емітентів	Більше 40
Іпотечні облігації	Більше 40
Облігації однієї міжнародної фінансової організації	Більше 20
Облігації, розміщені на території однієї країни, в одній міжнародній фінансовій організації	Більше 20
Цінні папери іноземних емітентів (крім облігацій міжнародних фінансових організацій, що розміщуються на території України)	Більше 20
Корпоративні права одного емітента	Більше 10
Банківські метали, у тому числі шляхом відкриття поточних та депозитних рахунків в установах банків у банківських металах	Більше 10
У зобов'язаннях однієї юридичної особи (крім облігацій міжнародних фінансових організацій, що розміщуються на території України)	Більше 10
Об'єкти нерухомості	Більше 10
Акції українських емітентів, що не допущені до торгів на регульованому фондовому ринку	Більше 10
Інші активи	Більше 5
Цінні папери одного емітента (крім цінних паперів, погашення та отримання доходу за якими гарантовано КМУ)	Більше 5

Найбільші частки активів НПФ можуть вкладати у цінні папери (до 50% всіх активів) та і в цілому держава спрямовує основні активи фондів саме у найбільш надійні їх види. Насамперед, це державні облігації, цінні папери інвестування в які є обов'язково прибутковими та низько ризикованими.

Окрім, цього існує ряд обмежень для осіб, що здійснюють управління активами пенсійного фонду:

- «формувати пенсійні активи за рахунок позикового капіталу;
- надавати майнові гарантії, забезпечені пенсійними активами, або будь-які кредити (позики) за рахунок пенсійних активів;
- укладати угоди купівлі-продажу або міні пенсійних активів з обов'язковою умовою зворотного викупу»[5].

Формуючи портфель цінних паперів НПФ орієнтуються на забезпечення захистом кошти учасників, а обираючи інвестиційні інструменти орієнтуються на їхню низькоризиковість. В сукупності із обмеженнями, що накладає держава НПФ досить складно шукати нові напрямки інвестиційного розвитку своєї діяльності.

Таким чином дослідивши формування суб'єктів, можна зрозуміти що на всіх рівнях діяльності НПФ (накопичення, інвестування та виплати) їх вплив є суттєвим. А регулювання зі сторони держави хоча і обмежує діяльність але натомість концентрує увагу фонду на досягненні поставлених завдань.

2 ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ УКРАЇНИ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

2.1 Оцінка стану основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів

На сьогодні в Україні функціонують відкриті, професійні та корпоративні НПФ, переважають відкриті фонди. Вони мають більше можливостей розвитку їх діяльності, учасники мають змогу при належному виборі обрати найбільш комфортні умови, серед існуючих НПФ. Станом на 31.09.2021 р. функціонують 63 недержавних пенсійних фондів (хоча інформація про діяльність була подана лише про 58 діючих), а їх активами керують 32 КУА (рис. 2.1).

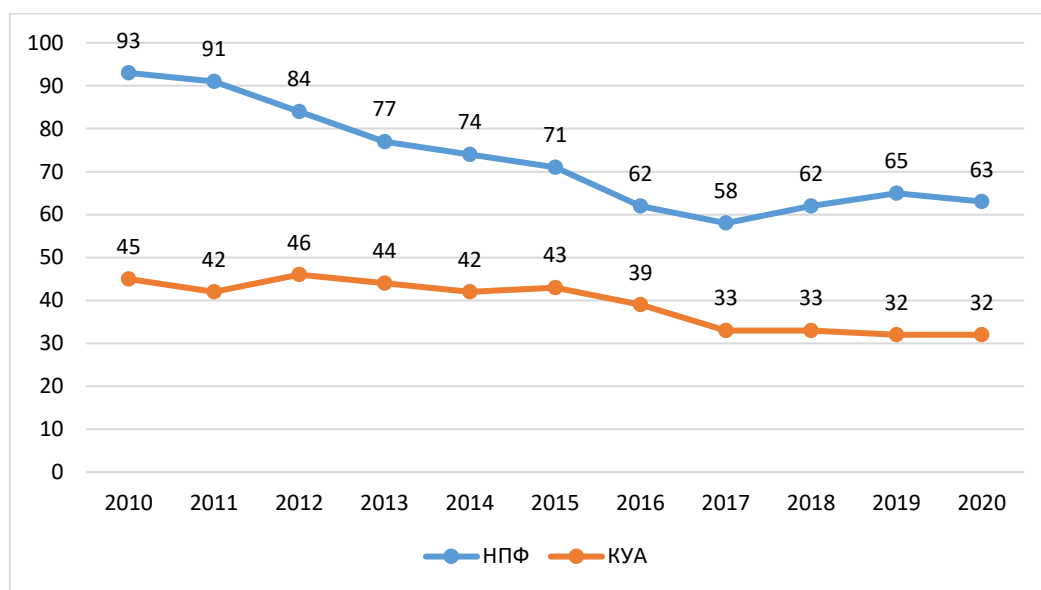

Рисунок 2.1 – Динаміка кількості НПФ та компаній з управління активами*

*Сформовано автором на основі [25-35]

В період 2010-2020 рр. кількість НПФ зменшилася близько на третину, аналогічно скорочується і кількість компаній з управління активом. Одна компанія може обслуговувати декілька пенсійних фондів, тому таке укрупнення є для них логічним при зменшенні НПФ (в середньому в управлінні КУА знаходиться 2 НПФ), близько 60 млн. грн знаходяться в управлінні однієї компанії.

Більша частина недержавних пенсійних фондів знаходиться у м. Києві, так як географічне розташування мало впливає на можливості фонді, оформити договір можливо онлайн.

Таблиця 2.1 – Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів 2014 – 2021 рр. (станом на 30.09)*

Показник	2014	2015	2016	2018	2019	2020	2021
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	53,90	58,1	61,5	66,3	74,7	84,7	93,4
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	834,20	834,2	833	848,8	868,7	880,4	889,7
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн	2478,50	2 107,30	2 076,90	2 651,30	2 977,90	3 488,60	3 788,60
Пенсійні внески, всього, млн. грн	1738,40	1 865,90	1 875,80	1 964,20	2 112,60	2 319,40	2 555,00
– від фізичних осіб	69,00	77,3	87,1	153,1	208,7	275,4	390,6
– від фізичних осіб-підприємців	0,20	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3
– від юридичних осіб	1668,80	1 788,10	1 787,70	1 810,40	1 903,10	2 043,30	2 162,60
Пенсійні виплати, млн. грн	349,80	528,9	608,2	781,5	912,9	1 069,50	1 240,80
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. грн	71,10	80,8	80,7	80,8	83,3	86,3	89
Сума інвестиційного доходу, млн. грн	1242,80	984,70	1 008,10	1 667,20	2 038,70	2 558,80	2 870,20
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн	1090,40	780	774,10	1 355,30	1 665,70	2 119,70	2 360,30
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	152,40	204,7	234,7	311,9	373	439,1	509,9

*Створено автором на основі [7,8,37]

Відповідно до табл. 2.1, рис. 2.2-2.3 було проведено аналіз основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів України. Помірне зменшення кількості НПФ досить позитивно вплинуло на їхню діяльність, наявні вкладники чий фонд припинив свою роботу як можливий варіант обирають більш надійний та перспективний, а в нових клієнтів зменшується вибір. Звісно, дані показники неусобленого говорять про негативні наслідки але загалом станом на 2021 рік загальна кількість укладених договорів зросла на 39,50 тис. шт. попри зменшення фондів до 58 діючих. Відбувається поступове скорочення кількості договорів але

це пояснюється тим, що з часом закінчується строк дії контракту і особа починає отримувати пенсійні виплати.

Кількість нових учасників зросла лише на 55,5 тис. осіб, цей показник є досить низьким порівняно із загальною кількістю, люди не вбачають НПФ важливими додатковими джерелами майбутніх доходів. Враховуючи, що кількість укладених контрактів є меншою за кількість учасників фондів можна говорити про розвиток корпоративних або професійних фондів.

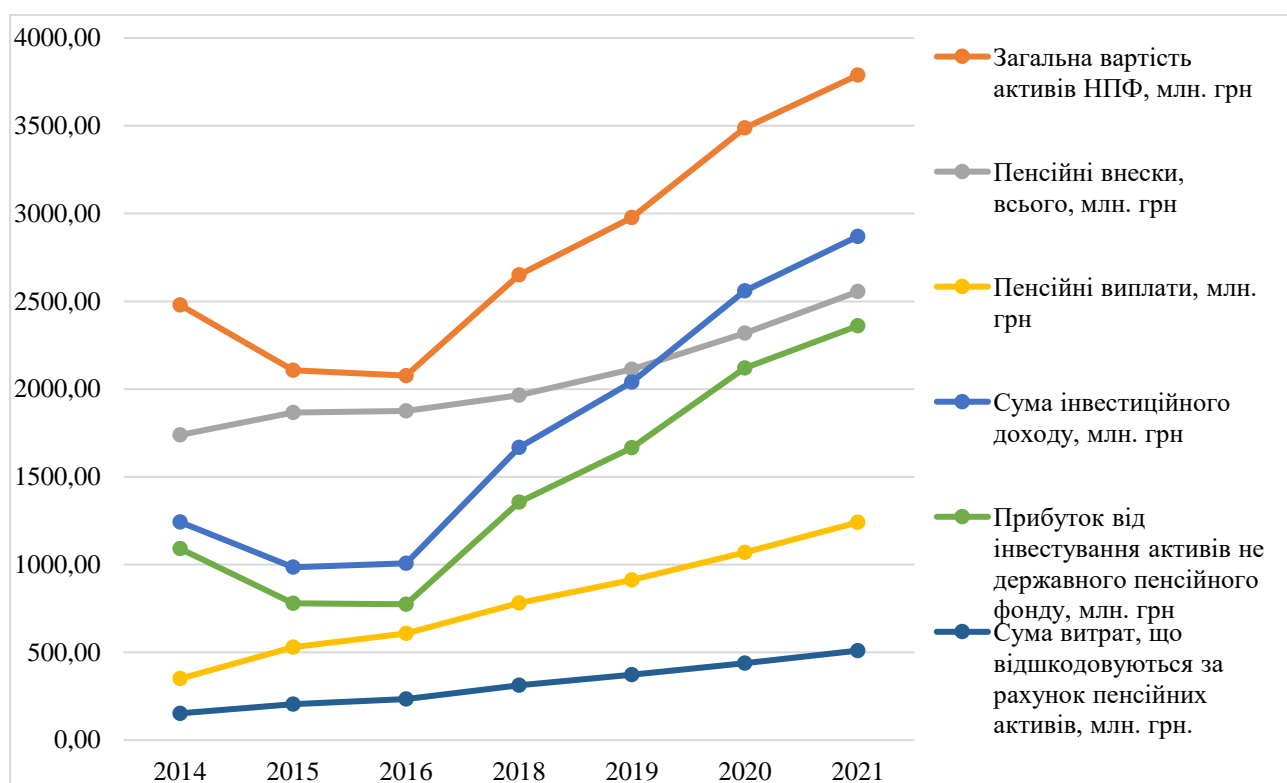

Рисунок 2.2 – Динаміка основних показників НПФ України за 2014-2021 рр. (за виключенням 2017 р.)*

*Сформовано автором на основі [7,8,37]

В реаліях сьогодення підприємства не вбачають за важливе забезпечувати власних працівників додатковими пенсійними надходженнями. Основна проблема полягає у низькому рівні заробітної плати, частка якої відраховується на податки тому навіть незначний відсоток від неї може значно урізати її. Зменшення заробітної плати є неблагонадійним для працівників, а збільшити її розмір для

підприємства рідко матиме позитивні наслідки. Особливо коли і самі працівники не вбачають можливостей даної сфери.

Впровадження накопичувальної системи підприємствами є досить низькими але зважаючи на статистичні дані кількість сплачених пенсійних внесків від юридичних осіб досить сильно переважає над іншими (станом на 30.09.2021 р. сума пенсійних внесків від юридичних осіб становить 2 162,6 млн. грн, від фізичних осіб – 390,6 млн. грн, фізичних осіб-підприємців 3 млн. грн).

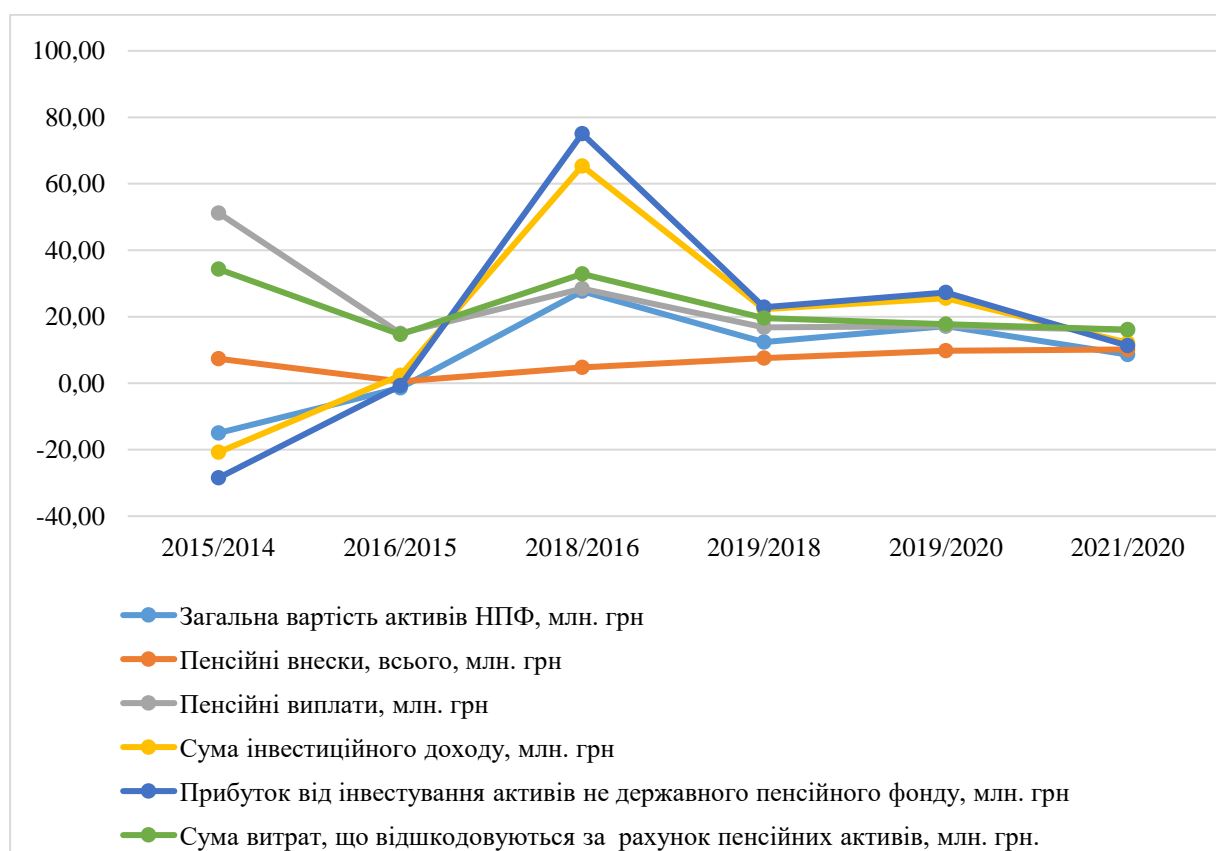

Рисунок 2.3 – Темпи приросту основних показників діяльності НПФ за 2014-2021 рр.

*Сформовано автором на основі [7,8,37]

В цілому компанії які орієнтовані на довгу співпрацю з працівниками є державними або досить сталими та розвиненими компаніями, що турбуються про благополуччя власних працівників.

Найбільше вкладників недержавних пенсійних фондів припадає на вікову категорію 25-50 років, що становить близько 477,2 тис. осіб із 889,7 тис. осіб (це 54% від всіх), коли в період від 50 років до 60 років їх кількість становить лише 25%, після 60 років 182,5 тис. осіб продовжують вносити пенсійні вклади, вікова група вкладників до 25 років не становить і одного відсотка [8].

Найбільший значення на третій рівень недержавного пенсійного забезпечення мають люди, вік яких становить від 25 років до 50 років, тому саме на цю вікову категорію потрібно орієнтуватися. Такі особи є стабільно забезпеченими та мають фінансові ресурси які можуть інвестувати.

Загальна вартість активів НПФ у 2021 р. становить 3 788,6 млн. грн., що на 52,8% більше ніж у 2014 р. (2 478,5 млн грн.). Хоча тенденція даного показника є зростаючою, протягом 2014-2016 рр. відбувалося зниження, цьому сприяла складна економічна та політична ситуація в країні.

Починаючи із 2016 р. більшість обраних показників мають зростаючу тенденцію, що досить добре відображається на недержавному забезпеченні. Обсяги пенсійних внесків поступово зросли у 1,47 рази порівняно із 2014 р. та становлять 2 555 млн. грн., хоча темп приросту показує уповільнення зростання це можна пояснити тим, що деяка кількість людей досягли пенсійного віку. Маємо звернути увагу, що саме внески становлять 67,4% всіх активів недержавних пенсійних фондів.

Пенсійні виплати станом на 30.09.2021 р. становили 1 240,8 млн. грн. та зросли у 3,55 разів порівняно з 2014 р., це близько 890 млн. грн. Зростання даного показника є наслідком того, що з кожним роком більше і більше учасників фонду досягають пенсійного віку. НПФ необхідно не лише залучати нових клієнтів, а і вправно інвестувати наявні активи для примноження їх. Звісно, дана організація є неприбутковою але вона несе витрати за обслуговування від адміністратора та компанії з управління активами.

Сума інвестиційного доходу в період 2014-2021 рр. зросла у 2,31 рази та становить 2 870,2 млн. грн., у 2014 р. зважаючи на низку економічних проблем протягом наступних чотирьох років даний показник зміцнювався. 2018 р. показник

інвестиційних доходів перевищив свій результат 2014 р. тому, можемо стверджувати про ефективну роботу із управління наявними активами НПФ України.

Хоча треба звернути увагу на зріст суми виплат, що покривається за рахунок активів НПФ у 3,35 рази, що є досить обґрунтовано – збільшення учасників тому збільшуються витрати на їх регулювання.

2.2 Аналіз розвитку недержавних пенсійних фондів України

Для більш точного розуміння стану недержавних пенсійних фондів України розглянемо в розрізі кожного фонду. У Додатку А.1 наведено інформаційні дані щодо виду, кількості учасників та загальної вартості кожного із недержавних пенсійних фондів. На основі цих даних сформуємо табл. 2.2, де розглянемо основууючись на вартості активів найбільших 10 пенсійних фондів.

На сьогодні в Україні існує 63 недержавних пенсійних фондів з них діючих 58, по яким станом на 30.09.2021 р. було подано інформацію адміністраторами. Згідно із даними наведеними у Додатку А найбільша кількість учасників припадає на професійний недержавний пенсійний фонд «Магістраль» - 326 448 осіб (близько 36,7% від усіх учасників). Натомість він посідає лише 11 місце по вартості активів фонду, а його частка в активах НПФ становить 1,49 %, що є досить непоганим результатом – відкритий недержавний пенсійний фонд «Україна» займає 10 місце з часткою 1,53% активів НПФ України.

В цілому Топ-10 недержавних пенсійних фондів мають 44,87% від загальної вартості всіх активів (рис. 2.4), що свідчить про контрольованість та зосередженість діяльності саме у цих фондах. У випадках коли деякі із інших фондів можуть бути ліквідованими, діяльність здійснювана рештою з легкістю порие можливі витрати.

З обраних фондів найбільша кількість учасників у ВПФ «ОТП ПЕНСІЯ», це відкритий фонд вкладниками якого можуть бути як і сам учасник, так і роботодавець учасника. Засновниками даної компанії є український банк OTP Bank та угорська компанія з управління активами OTP Fund Management [36].

Таблиця 2.2 – Основні показники діяльності НПФ України станом на 30.09.2021 р*

Назва НПФ	Чиста вартість активів, млн грн.	К-ть учасників, осіб	Сума надходжень пенсійних внесків, млн. грн.	Сума здійснених пенсійних виплат, млн. грн.	Загальна сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн
Непідприємницьке товариство «Недержавний корпоративний пенсійний фонд ВАТ «Укресімбанк»	320,8	5835	176,87	99,69	20,97
ВПФ "ОТП ПЕНСІЯ"	304,14	60784	201,91	18,89	41,93
Відкритий пенсійний фонд "Приватфонд"	275,15	50997	180,70	28,96	26,23
Відкритий недержавний пенсійний фонд "Емерит-Україна"	213,54	6977	68,95	64,33	53,73
Відкритий пенсійний фонд "Фармацевтичний"	180,14	1419	107,17	17,11	37,60
Непідприємницьке товариство "Відкритий пенсійний фонд "Династія"	114,08	41121	79,35	4,27	10,78
Професійний пенсійний фонд незалежної галузевої професійної спілки енергетиків України	96,89	36379	87,69	41,93	57,71
Непідприємницьке товариство "Відкритий недержавний пенсійний фонд "ВСІ"	75,65	55010	81,49	40,02	30,92
Відкритий недержавний пенсійний фонд «Золота осінь»	61,63	11909	57,49	0,26	3,37
ВНПФ "Україна"	57,88	4467	49,43	24,01	36,30
Всього	1699,90	274898,00	1091,04	339,47	319,56
Загальна вартість активів НПФ	3 788,60	889700	2 555,00	1 240,80	509,9

*Сформовано автором на основі [9,20]

Варто звернути увагу, що серед обраних фондів 8 НПФ є відкритими, а інші 2 – корпоративний та професійний. Враховуючи основні показники даних двох фондів варто зазначити, що саме Недержавний корпоративний пенсійних фонд ВАТ «Укресімбанк» має найбільшу чисту вартість активів – 304,8 млн. грн. (8,74% від загальної вартості активів НПФ).

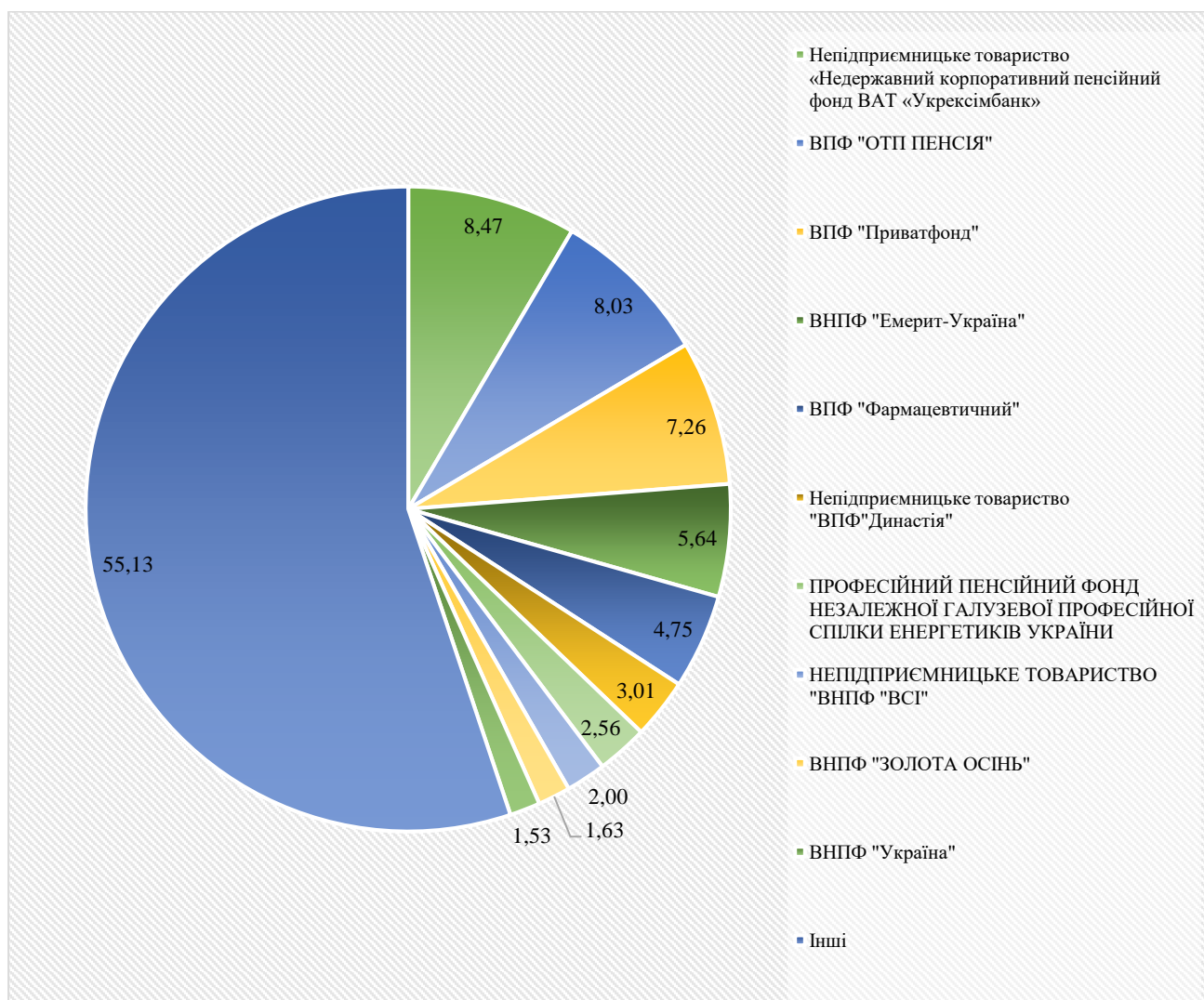

Рисунок 2.4 –Питома вага активів НПФ України станом на 30.09.2021 р.,% [9]

Найбільша сума пенсійних внесків відповідно до найбільшої кількості учасників у ВНПФ «ОТП ПЕНСІЯ» - 201,91 млн. грн (22,11%) та 60 784 учасників. Значна кількість учасників обрала ВНПФ «Приватфонд» (50997 осіб), ВНПФ «Династія» (41 121 осіб) та ВНПФ «ВСІ» (55 010 осіб).

На рис. 2.5 зображено пенсійні внески та виплати станом на 30.09.2021 р., де чітко прослідковується тенденція перевищення внесків над виплатами. При більшому дослідженні можна дійти висновку, що у НПФ які існують протягом тривалого часу зростають обсяги пенсійних виплат. Наприклад, ВНПФ «Емерит-Україна» отримує 68,95 млн. грн. від пенсійних внесків але ж і пенсійні виплати становлять 64,33 млн. грн., що майже перевищують внески.

Натомість виплати, які відшкодовуються за рахунок пенсійних активів ВВПФ «Емерит-Україна» становлять 53,73 млн. грн., що лише на 10,6 млн. грн. більше за пенсійні виплати.

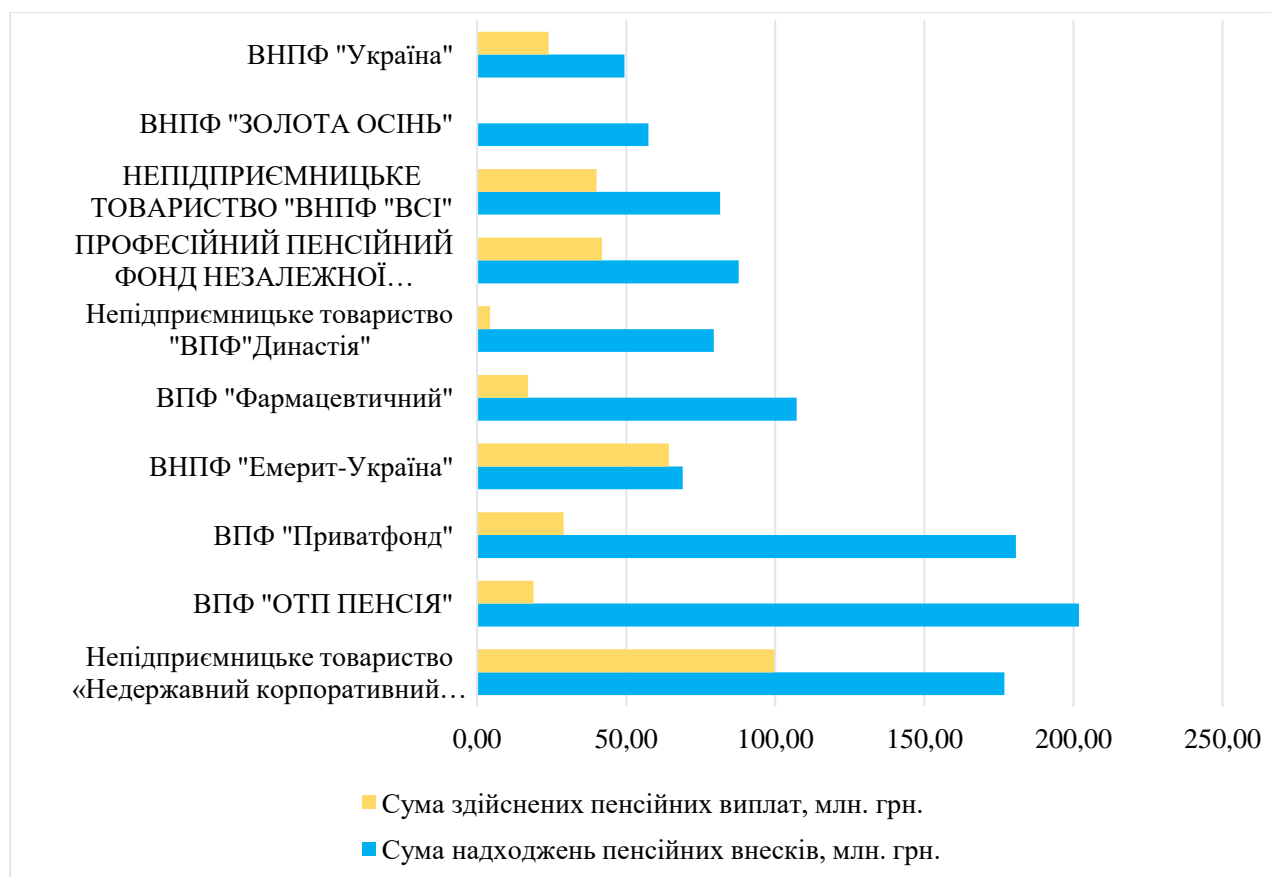

Рисунок 2.5 – Пенсійні виплати та внески станом на 30.09.2021 р., млн. грн. (у розрізі фондів) [9]

Маємо, що при адмініструванні деяких із недержавних пенсійних фондів, витрати на їх обслуговування є досить високими. Витрачаючи значні кошти на обслуговування але при цьому отримуючи такі самі обсяги пенсійних внесків не є позитивною діяльністю НПФ.

На сьогодні недержавні пенсійні фонди знаходяться на етапі розвитку, про що свідчить незначні обсяги пенсійних виплат (більшість учасників фондів не досягли пенсійного віку і лише накопичують додаткову пенсію), зростаючі обсяги пенсійних внесків та суми витрат, потрібних для їхнього управління.

2.3 Дослідження стану показників інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів України

Єдина діяльність яку НПФ можуть здійснювати на основі пенсійних активів – інвестиційна. Як вже було обговорено у п.3 Розділу 1 вона жорстко регламентується та визначає не лише напрямки здійснюваної діяльності, а і певні обмеження на владування частки активів у той чи інший напрям.

Таблиця 2.3 – Динаміка інвестиційного портфеля НПФ України*

Актив / Вид НПФ	2017	2018	2019	2020	30.09.2021
Грошові кошти	1 106	1 004,0	1 215,5	1 366,3	1 326,2
Банківські метали	10	9,8	5,0	11,0	10,3
Нерухомість	63	47,3	86,8	87,0	116,1
Інші активи	66	74,5	98,5	15,4	61,8
Акції	14	47,5	45,7	41,4	56,4
Облігації підприємств	202	298,6	236,7	196,2	321,4
Муніципальні облігації	0	0,0	11,6	103,3	96,6
Облігації державні (у т. ч. ОВДП)	1 005	1 263,5	1 443,5	1 709,3	1 799,3
Цінні папери	1 222	1 609,6	1 737,5	2 050,2	2 273,7
Разом	2 466	2 745,2	3 143,3	3 529,9	3 788,2

*Сформовано автором на основі [18,19,21,22,23]

Динаміка інвестованих активів НПФ зображена в табл. 2.3, де станом на 30.09.2021 р. найбільшу частку складають інвестиції в цінні папери, а саме у державні облігації – 1 799,3 млн. грн. (47,5%). Враховуючи динаміку формування інвестиційного портфеля НПФ велику частку склали саме кошти на депозитних рахунках (35,01% станом на 30.09.2021 р.). Враховуючи, що законодавчо у грошові кошти фонди можуть вкладати лише до 50% своїх активів. Маємо звернути увагу, що у 2017 р. цей показник становив 44,84% або 1 106 млн. грн. і хоча обсяги грошових коштів зросли до 1 326,2 млн. грн. протягом даного обраного періоду, їх частка в портфелі значно зменшилася.

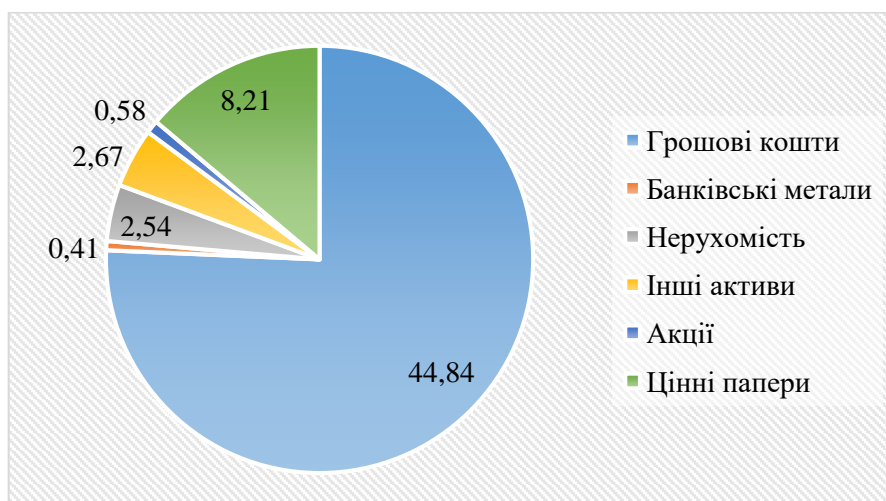

Рисунок 2.6 – Структура інвестованих активів НПФ України за 2017 р.

Саме цінні папери є одним із основних джерел інвестиційного доходу недержавних фондів. Відповідно як у відсотковому, та і у грошовому еквіваленті вартість активів вкладених у цінні папери значно зростає. У 2017 році вони становили лише 49,55% від загальної вартості інвестованих активів (рис. 2.6).

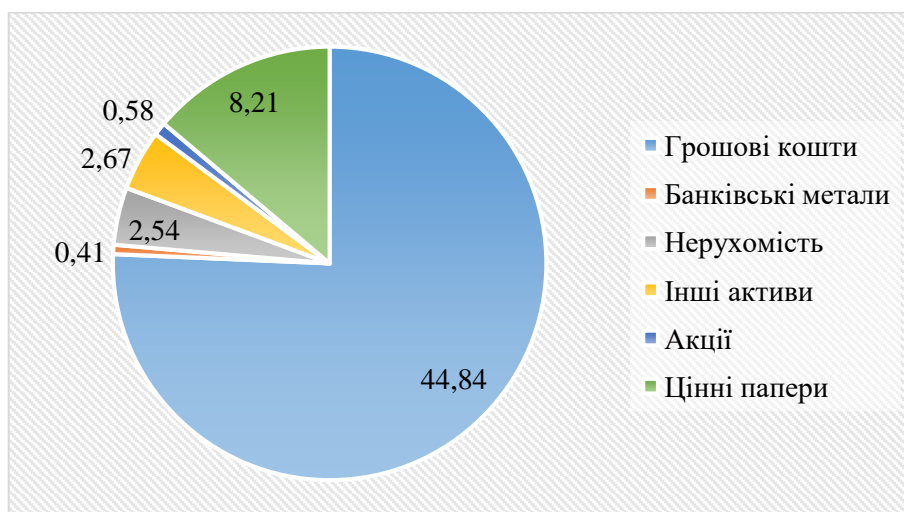

Рисунок 2.7 – Структура інвестованих активів НПФ України за 2018 р.

Звісно, сума даних активів не має перевищувати 50% від загальної вартості активів але даний показник є сумою як державних так і місцевих облігацій та облігацій підприємств. Станом на 30.09.2021 р. державні облігації зросли на 7,74 % та становили 1 799,3 млн. грн. у структурі портфеля але у 2018 р. було зафіксоване зменшення.

Компанії, що управляють активами НПФ змінюють структуру інвестиційного портфеля, дотримуючись законодавчо встановлених норм для примноження наявних активів.

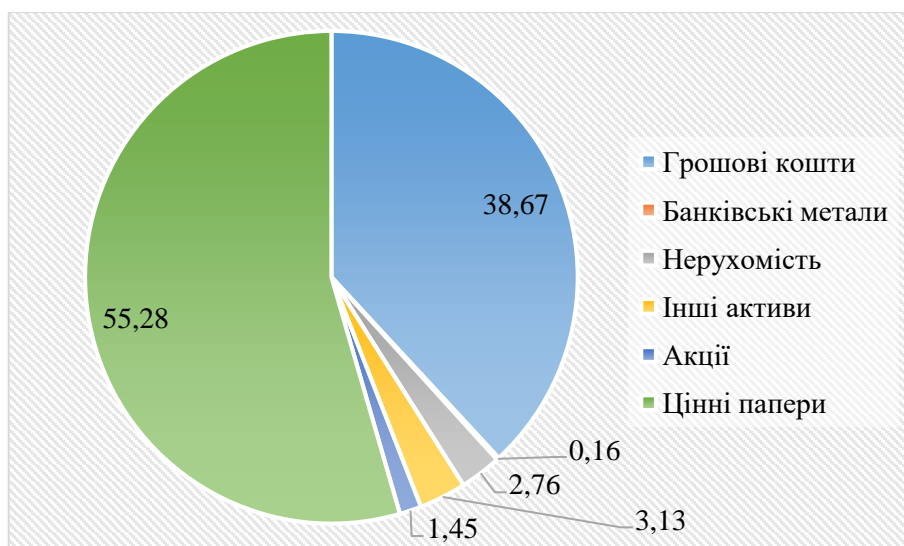

Рисунок 2.8 – Структура інвестованих активів НПФ України за 2019 р.

Звісно, станом на 30.09.2021 р. частка цінних активів становила 60,02 % але ця частка складається на 47,5 % державних облігацій (законодавчо не більше 50 %), 2,55% муніципальних та 8,48% - облігацій підприємств (законодавчо не більше 40%).

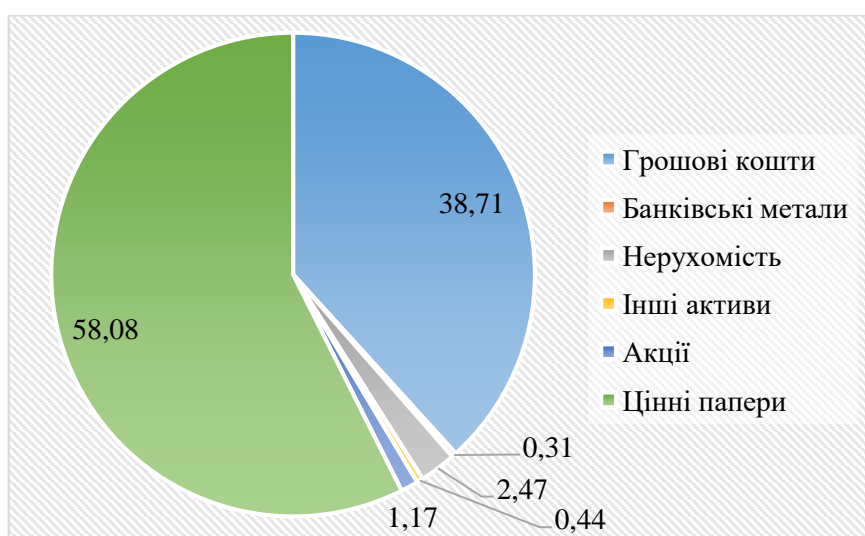

Рисунок 2.9 – Структура інвестованих активів НПФ України за 2020 р.

Недержавні пенсійні фонди поступово здійснюють перерозподіл портфеля – від депозитних вкладів до державних облігацій, що говорить про перехід до менш ризикового інвестування. Державні облігації мають досить низький рівень ризику, адже вони є важливою складовою бюджетної політики і дозволять країні залучати необхідні кошти.

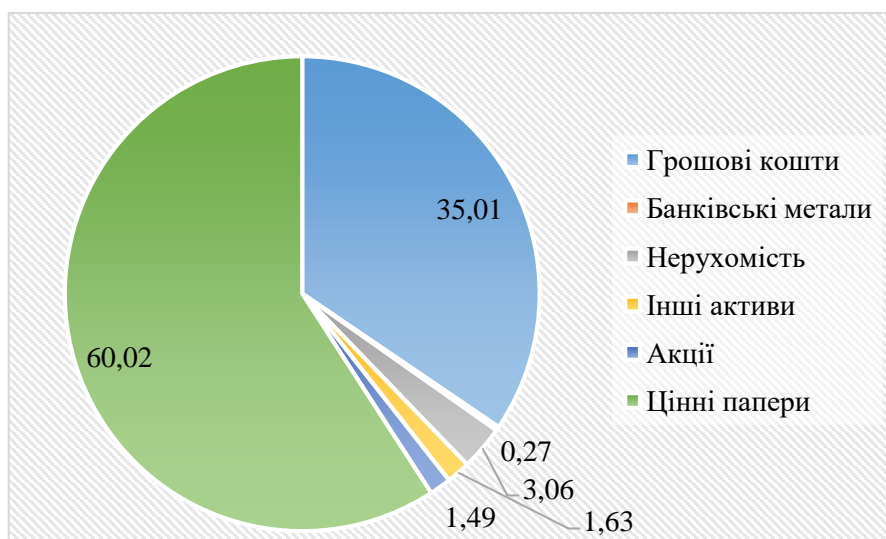

Рисунок 2.10 - Структура інвестованих активів НПФ України станом на 30.09.2021 р.

Незначну частину у формуванні інвестиційного портфелю складають активи інвестовані у банківські метали – 10,3 млн. грн. (0,27% від всіх інвестованих інвестицій). Даний показник, попри законодавчо встановлене значення до 10 %, не є привабливим напрямком для вкладання активів в нього.

Також, маємо звернути увагу на нарощення частки акцій у портфелі НПФ України, у 2017 р. вона становила 0,58% (14 млн. грн.), а у 2021 р. становила 1,49% (56,4 млн. грн.). Законодавчо частка акцій у портфелі може становити до 40% але при цьому НПФ обирають менш ризикові напрямки інвестування, що гарантовано приносять прибуток.

3. ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПИ У ФУНКЦІОНУВАННІ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

3.1 Досвід країн Європи у функціонуванні недержавних пенсійних фондів

На сьогодні в Україні більш-менш нормально функціонує лише перший рівень пенсійного забезпечення, тому на прикладі інших країн проаналізуємо їх пенсійні системи. Австралійський центр фінансових досліджень Monash Business School аналізує за допомогою трьох показників які дозволяють порівняти різні унікальні пенсійні системи. Неможливо сформувати єдину пенсійну систему, що зможе ефективно функціонувати в кожній країні однаково, тому рейтинг формується за допомогою таких категорій:

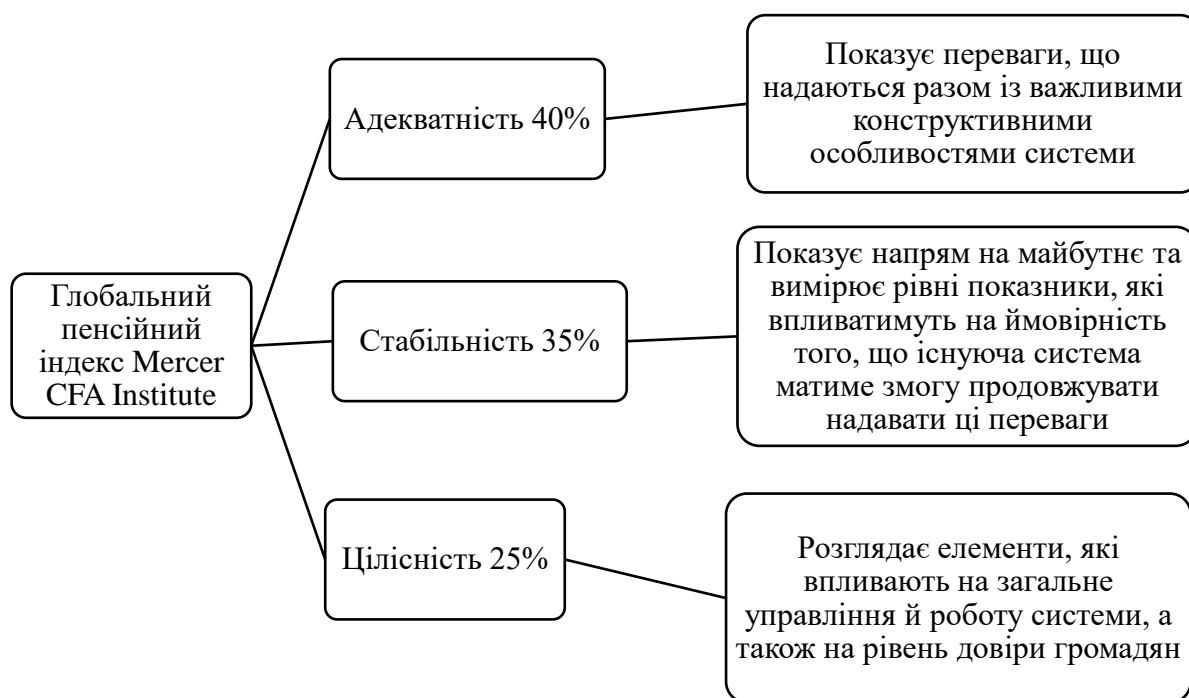

Рисунок 3.1 - Аналогія розрахунку глобального пенсійного індексу Mercer CFA Institute [1,6]

Проаналізуємо даний рейтинг, найкраща пенсійна система рейтингу у Ісландії (індекс - 84,2), хоча дана країна є новачком вона отримала досить великі

результати по всім категоріям. Натомість система пенсійного забезпечення країни формується із двох рівнів: обов'язково-професійної та добровільних внесків до державно затверджених пенсійних продуктів [1, с. 35]. Дана країна має досить високі показники рівня життя, це сприяє високим ставкам внесків у пенсійну систему тому пенсіонери мають високий розмір пенсійних виплат.

На другому місці Нідерланди (індекс – 83,5), пенсійний дохід якої формується із фіксованої державної, професійної та добровільної пенсіях. Трійку лідерів закриває Данія (індекс – 82,0) із трьохрівневою системою, що складається з державних, обов'язково професійних та додаткових виплат [1].

Географічно наближена до України країна оцінена в даному дослідженні – Польща (індекс – 54,7). Посідає 27 місце у рейтингу пенсійна система якої складається із мінімальної державної пенсійної системи та системи, пов'язаної із заробітком, з умовними рахунками. Також існують добровільні пенсійні плати, які спонсоруються роботодавцем, та індивідуальні пенсійні рахунки але дані напрямки пенсійного забезпечення є досить не популярними хоча мають досить вигідні умови [1, с. 42].

Британська пенсійна система складається із державної пенсії, яка підтримується пенсійним кредитом, і як доповнення – добровільні професійні та особисті пенсії.

З аналізованих країн стає зрозуміло, що для економічно стабільних країн недержавне пенсійне забезпечення не є обов'язковим, бо маючи досить велику заробітну плату і значні відрахування з неї на пенсійні виплати, люди не мають нагальної потреби забезпечувати себе додатковими виплатами. Натомість, країни із низьким рейтингом намагаються вводити систему недержавного пенсійного забезпечення та зобов'язати людей сплачувати недержавні пенсійні внески.

Розглянемо як саме формують інвестиційний портфель активів недержавні пенсійні фонди в інших країнах. На рис. 3.2 та рис. 3.3 зображено розподіл активів недержавних пенсійних фондів різних країн за 2020 р. та 2018 р.

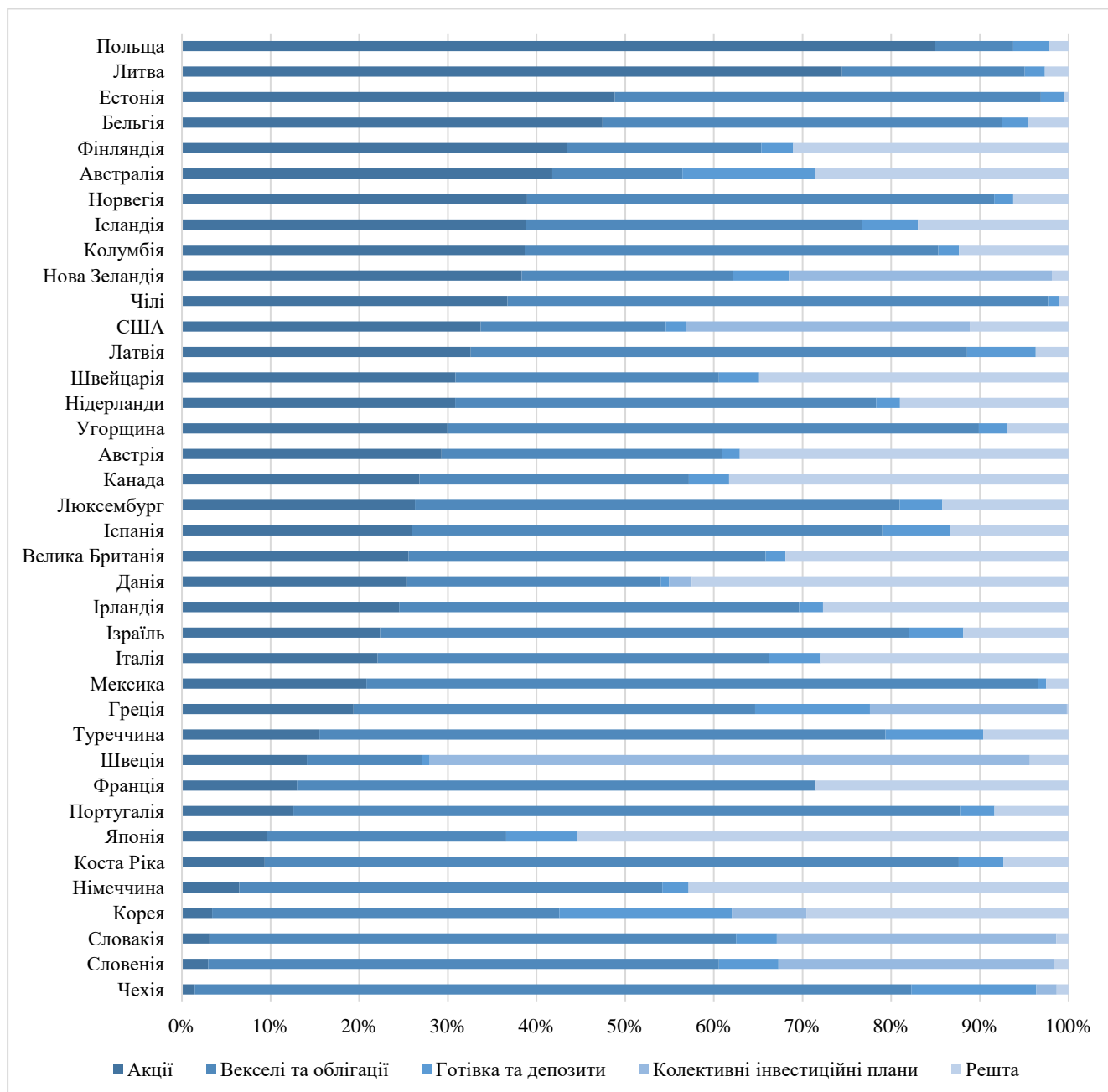

Рисунок 3.2 – Розподіл активів у накопичувальних та приватних пенсійних планах у інвестиційному портфелі за 2020 рік [3]

З отриманих результатів недержавні пенсійні фонди вкладають у акції, векселі та облигації, готівку та депозити, колективні інвестиційні плани. Найбільшу частка активів НПФ, що вкладається у акції належить Польщі (84,9 % від загальної вартості активів) лише 8,8 % активів вкладаються у векселі та облигації, а активи вкладені у грошові кошти становлять 4,4 %. Схожу структуру інвестиційного портфеля мають НПФ Литви (74,4% вкладаються у акції) але звертаючи увагу на

стан портфеля у 2018 р. (43,3 % -акції, 46,3% - векселі та облігації) стає зрозуміло, що відбувається перехід від менш ризикових до більш ризикових інвестицій.

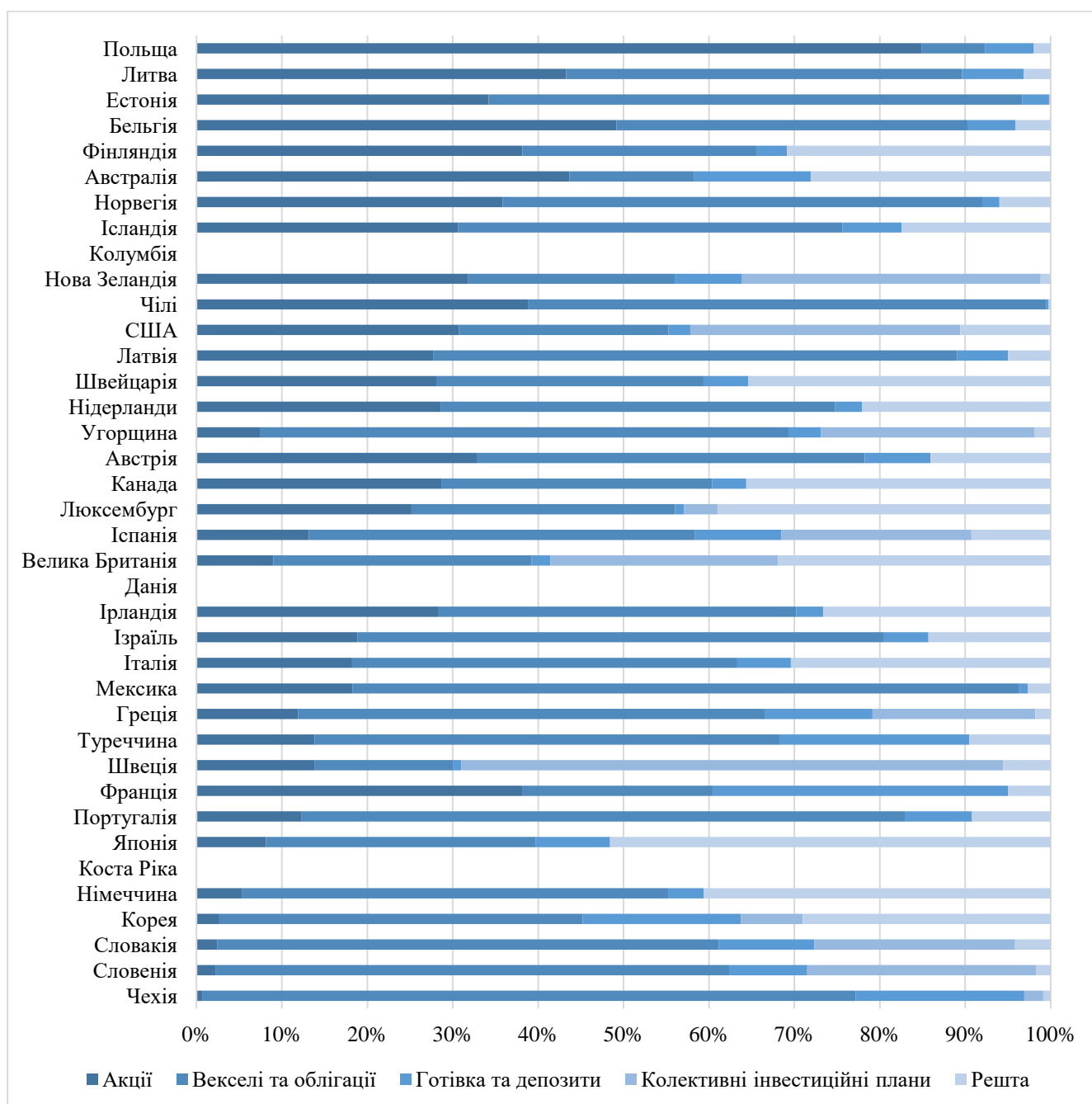

Рисунок 3.3 – Розподіл активів у накопичувальних та приватних пенсійних планах у інвестиційному портфелі за 2018 рік [2]

НПФ Естонії збільшили частку акцій у інвестиційному портфелі на 14,6 % та зрівняли їх із часткою активів що вкладається в векселі та облігації (48,8 %). Показники інвестиційної діяльності Бельгії мають досить схожу структуру як і в

попередніх країнах але в розгляді динаміки можемо спостерігати, що нарощується частка пенсійних активів інвестованих у векселі та облігації. Інвестиційний портфель НПФ Фінляндії та Австралії структурою схожі на попередні, де домінує інвестування в акції але значна частка активів вкладається у інші види інвестицій, що не були зазначені.

НПФ Норвегії здебільшого інвестують у векселі та облігації (56,2 % у 2018 р. та 52,7 % у 2020 р.) але поступово нарощують частку акцій у портфелі (2018 р. становило 35,8 %, а у 2020 р. 38,9 %). У портфелі НПФ Ісландії розподіл активів на відміну від попередніх країн у 2018 р. найбільше інвестується саме у векселі та облігації але в розрізі динаміки станом на 2020 р. нарощується відсоток вкладання пенсійних активів саме у акції. Також близько 17% всього обсягу активів НПФ інвестується саме у інші види.

Дані за 2018 р. відсутні по трьом країнам – Коста Ріка, Данія та Колумбія, тому можемо лише охарактеризувати структуру інвестиційного портфеля НПФ лише за 2020 р. НПФ Коста Ріки вкладають власні активи переважно у акції (78,3 %), НПФ Колумбії віддають перевагу не лише акціям (38,7 %), а також і вексям та облігаціям (46,7 %) натомість НПФ Данії близько по чверті вкладають у акції та облігації але основну масу пенсійних активів інвестують саме у інші види (42,5 %).

Інвестиційна діяльність НПФ Нової Зеландії вкладає активи більш рівномірно ніж в інших країнах та намагається створити такий портфель, де в кожний вид активів інвестується хоча б декілька відсотків наявних активів.

Натомість інші аналізовані портфелі НПФ країн маю досить схожу структуру – основний напрям інвестування, це вкладання пенсійних активів у векселі та облігації, один із найменш ризикових напрямків інвестування. До таких країн належить Чехія (80,8%) Словенія (57,6%), Словачія (59,4%), Німеччина (47,7 %), Португалія (75,3 %), Франція (58,5 %), Туреччина (63,9 %), Мексика (75,7 %), Ізраїль (59,6 %), Іспанія (53 %), Люксембург (54,7 %), Угорщина (59,9%), Нідерланди 947,5 %), Латвія (56 %), Чілі (61,1 %).

На нашу думку НПФ даних країн мають незбалансовані інвестиційні портфелі, що значною мірою залежать лише від зміни одного виду інвестицій. Тому

в повній мірі розвинулися на ринку фінансових послуг стає вразі важче, орієнтуючись лише на самих акціях. Гарним прикладом є Британська пенсійна система, що посідає 9 місце у рейтингу глобального пенсійного індексу Mercer CFA Institute [37, с 48]. Портфель інвестиційної діяльності НПФ Великої Британії акцентується на векселях та облігаціях та інших видах інвестицій (40,3 % та 31,9 % відповідно). У структурі портфеля за два роки відбувається нарощення частки акцій та зменшення частки колективних інвестиційних планів (станом на 2018 р. – 36,6 %, станом на 2020 р. вже 0,0 %).

ВИСНОВКИ

Важливо ефективно задіяти пенсійну систему на кожному із її рівнів але особливо розвинути саме недержавне пенсійне забезпечення у вигляді недержавних пенсійних фондів, що дозволить перенести тиск із державного бюджету. Не зважаючи на досить тривале існування даних фондів в Україні вони не набули широкого поширення.

Було досліджено сутність поняття «недержавний пенсійний фонд», як важливої складової недержавного пенсійного забезпечення у системі соціального захисту населення. Недержавні пенсійні фонди представляють собою фінансову установу, що має статус неприбуткової організації, діяльність якої полягає в акумулюванні отримуваних внесків учасників з метою інвестиційної діяльності для подальших пенсійних виплат пенсіонерам.

В Україні законодавчо існує три види НПФ: відкриті, корпоративні та професійні. Найбільш популяризовані серед населення України саме відкриті фонди, вони мають набагато більше можливостей для учасників на ринку послуг. Умови діяльності корпоративних та професійних фондів є більш привабливими саме для самих підприємств ніж їх працівників. Існують певні умови для становлення учасником даних видів НПФ, що значно зменшує їх привабливість.

Головним органом управління НПФ є Рада фонду, що здійснює контроль та нагляд над їх діяльністю. Регулюють діяльність даних фондів Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та Національна комісія із регулювання ринків фінансових послуг, їх створення передбачало об'єднання у єдиний регулятивний орган.

На сьогодні система недержавного пенсійного забезпечення має досить багато проблем, що унеможлиблює швидкий розвиток даної сфери. Проведений аналіз діяльності НПФ показав досить непогані результати, незважаючи на скорочення кількості існуючих фондів. Велика кількість НПФ потребує значної кількості задіяних учасників, непривабливість та після кризова ситуація призвели до закриття деяких фондів. Дана подія має досить позитивні наслідки для

функціонування НПФ, за період 2014-2021 рр. основні показники діяльності НПФ значно зросли. Збільшення кількості учасників призвело до нарощення пенсійних активів, як наслідок більше можливостей для здійснення інвестиційної діяльності.

Формування інвестиційного портфеля діяльності НПФ супроводжується та досить сильно регулюється зі сторони держави. Пенсійні активи можна інвестувати лише у певні види інвестицій, дотримуючись певної частки у складі портфелю.

Дослідивши стан діяльності недержавних пенсійних фондів виникають проблеми, вирішення яких дозволить розвинути недержавне пенсійне забезпечення в Україні. Насамперед, основною проблемою низької популяризації НПФ серед людей є їх необізнаність у даній сфері, незважаючи на доступність наявної інформації. НПФ потребують ефективної рекламної кампанії, що дозволить вирішити не лише дану проблему, а також приверне увагу нових клієнтів. Саме тому НПФ заключають договори із адміністраторами задля ведення обліку наявних учасників та прогнозування отриманих результатів для виявлення наявних проблем.

Потрібно удосконалити нормативно-правову базу та розширити діапазон інвестицій. Формування однакового інвестиційного портфеля НПФ протягом багатьох років є досить шкідливим, тому компанії з управління активами мають на меті уникнути дану ситуацію та ефективно управляти пенсійними активами.

Усунення даних проблем можливе через пошук нових та більш прибуткових інвестицій, це потребує постійного моніторингу як змін у законодавстві, так і аналізу розвитку ринку фінансових послуг.

Отже, недержавні пенсійні фонди є досить перспективним напрямком соціального розвитку економіки України але існує ряд нагальних проблем, вирішення яких дозволить ефективно функціонувати на ринку фінансових послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Mercer CFA institute global pension index 2021. (n.d.). Retrieved from <https://www.mercer.com/our-thinking/global-pension-index-2021.html>
2. OECD (2020), Foreign Direct Investment Statistics: Data, Analysis and Forecasts. <https://www.oecd.org/investment/statistics.htm>.
3. Organisation for Economic Co-operation and Development. (n.d.). Pensions at a glance 2021: OECD and G20 indicators | en | OECD. Retrieved from <https://www.oecd.org/publications/oecd-pensions-at-a-glance-19991363.htm>
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV : станом на 30 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
5. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057 IV.
6. Братченко, Л. Є., & Комарова, О. О. (23 вересня 2020 р.). Досвід зарубіжних країн з організації національних пенсійних систем - орієнтир для України. Отримано з <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3942>
7. Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України станом на 30.09.2020 // Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку: [Веб-сайт]. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5>
8. Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України станом на 30.09.2021 // Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку: [Веб-сайт]. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5>
9. Інформація щодо основних показників діяльності НПФ за II квартал 2021 (у розрізі кожного НПФ)// Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку: [Веб-сайт]. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5>
10. Кайданюк, Л.В. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня бакалавр; спец.: 072 - фінанси,

банківська справа та страхування / Л.В. Кайданюк; наук. керівник О.С. Журавка. – Суми: СумДУ, 2020. – 38 с.

11. Недержавні пенсійні фонди в Україні: проблеми та перспективи розвитку / Назаренко Я. Я., Жулин О. В., Теслюк Н. П., Вербицька А. І. Бізнесінформ. 2021. Т. 6, № 521. С. 213–218. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-6-213-218>.

12. Ріппа М. Б., Шимко Я. Р. Економічна природа недержавних пенсійних фондів. Економічний вісник університету. 2019. № 41. С. 162–170. URL: <https://doi.org/10.31470/2306-546x-2019-41-162-170>.

13. Рогатіна, Л. П. Система безпеки недержавних пенсійних фондів в Україні. Економічні науки / Вісник Хмельницького національного університету 2020, № 5. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/49-8.pdf>

14. Рудик В.К., Бурденюк С.В. Особливості розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні на сучасному етапі проведення пенсійної реформи. Accounting and Finance. 2020. № 1(87). С. 123–128. URL: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-1\(87\)-123-128](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-1(87)-123-128)

15. Сафандули, Я., 2017. Недержавні пенсійні фонди в Україні: реалії та перспективи функціонування . [онлайн] Доступно за адресою: <<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23302/1/%D0%A1%D0%B0%D1%84%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BB%D0%B0%D0%A4%D0%A3%D0%9F%D0%9E%D0%BC-11.pdf>

16. Свиридовська А. О. Інвестиційна діяльність недержавних пенсійних фондів в Україні / А. О. Свиридовська // Наукові праці НДФІ. - 2016. - Вип. 4. - С. 148-157. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2016_4_14.

17. Стецько, І. (2021). Недержавне пенсійне страхування: вітчизняна практика та світовий досвід. http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/44309/3/%D0%A1%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%20_%D0%86%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0.pdf

18. УАІБ: Аналітичний огляд результатів діяльності управління ринком активами за 4 квартал та 2017 рік. (2018, серпень). Отримано з <https://www.uaib.com.ua/analituaib/publ-ici-quart/266015>
19. УАІБ: Огляд діяльності індустріального управління активами інституційних інвесторів та адміністрування пенсійних фондів в Україні за 3-й квартал 2021 року. Недержавні пенсійні фонди. (2021). Отримано з <https://www.uaib.com.ua/analituaib/publ-ici-quart/za-3-y-kvartal-2021-roku-nederzhavni-pensiyni-fondi>
20. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (nd). Ренкінги НПФ, 3-й кв. 2021 (За чистою вартістю активів). Отримано з <https://www.uaib.com.ua/analituaib/rankings/renkingi-npf?date=2021-3>
21. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (2019). УАІБ: Аналітичний огляд діяльності індустрії управління активами в Україні за 4-й квартал 2018 та 2018 рік. Недержавні пенсійні фонди. Отримано з <https://www.uaib.com.ua/analituaib/publ-ici-quart/275313>
22. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (2020). УАІБ: Аналітичний огляд діяльності індустрії управління активами в Україні за 4-й квартал 2019 та 2019 рік. Недержавні пенсійні фонди. Отримано з <https://www.uaib.com.ua/analituaib/publ-ici-quart/za-4-y-kvartal-2019-ta-2019-rik-nederzhavni-pensiyni-fondi>
23. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (2021). УАІБ: Аналітичний огляд діяльності ринку управління активами в Україні за 4-й кв. 2020 та 2020 рік. Недержавні пенсійні фонди. Отримано з <https://www.uaib.com.ua/analituaib/publ-ici-quart/uaib-analitichniy-oglyad-diyalnosti-rinku-upravlinnya-aktivami-v-ukrajini-za-4-y-kv-2020-ta-2020-rik-nedrzhavni-pensiyni-fondi>
24. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (nd). Квартальна статистика НПФ в управлінні. Отримано з <https://www.uaib.com.ua/analituaib/archive/analit-npf>

25. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (nd). КУА з активами НПФ в управлінні, 4-й кв. 2010. Отримано 3
<https://www.uaib.com.ua/analituaib/rankings/kua/kua-npf?date=2010-4>
26. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (nd). КУА з активами НПФ в управлінні, 4-й кв. 2011. Отримано 3
<https://www.uaib.com.ua/analituaib/rankings/kua/kua-npf?date=2011-4>
27. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (nd). КУА з активами НПФ в управлінні, 4-й кв. 2012. Отримано 3
<https://www.uaib.com.ua/analituaib/rankings/kua/kua-npf?date=2012-4>
28. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (nd). КУА з активами НПФ в управлінні, 4-й кв. 2013. Отримано 3
<https://www.uaib.com.ua/analituaib/rankings/kua/kua-npf?date=2013-4>
29. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (nd). КУА з активами НПФ в управлінні, 4-й кв. 2014. Отримано 3
<https://www.uaib.com.ua/analituaib/rankings/kua/kua-npf?date=2014-4>
30. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (nd). КУА з активами НПФ в управлінні, 4-й кв. 2015. Отримано 3
<https://www.uaib.com.ua/analituaib/rankings/kua/kua-npf?date=2015-4>
31. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (nd). КУА з активами НПФ в управлінні, 4-й кв. 2016. Отримано 3
<https://www.uaib.com.ua/analituaib/rankings/kua/kua-npf?date=2016-4>
32. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (nd). КУА з активами НПФ в управлінні, 4-й кв. 2017. Отримано 3
<https://www.uaib.com.ua/analituaib/rankings/kua/kua-npf?date=2017-4>
33. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (nd). КУА з активами НПФ в управлінні, 4-й кв. 2018. Отримано 3
<https://www.uaib.com.ua/analituaib/rankings/kua/kua-npf?date=2018-4>
34. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (nd). КУА з активами НПФ в управлінні, 4-й кв. 2019. Отримано 3
<https://www.uaib.com.ua/analituaib/rankings/kua/kua-npf?date=2019-4>

35. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. (nd). КУА з активами НПФ в управлінні, 4-й кв. 2020. Отримано з <https://www.uaib.com.ua/analituaib/rankings/kua/kua-npf?date=2020-4>
36. Фурдак М. М. Система пенсійного забезпечення в Україні – деякі аспекти реформування. Бізнес Інформ. 2021. №6. С. 176–183. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-6-176-183>
37. Хлибова, Т. О., & Черненко, К. П. (2017). Розвиток недержавних пенсійних фондів в Україні. Молодий вчений, (7), 486.
38. Центр персоніфікованого обліку. (nd). Інформація про Фонд "ОТП ПЕНСІЯ". Отримано з https://асро.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1016&Itemid=338
39. Шушкова Ю.В., Войтаник Д.М. Особливості інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. Молодий вчений. 2019. Т. 10, №. 74. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-157>.

ДОДАТКИ

Додаток А – Основні показники діяльності 3 кв. 2021 р.

Таблиця А.1 - Показники діяльності недержавних пенсійних фондів України станом на 30.09.2021 р.

Назва НПФ	Вид фонду	Чиста вартість активів, млн грн.	К-ть учасників, тис. осіб
Непідприємницьке товариство «Недержавний корпоративний пенсійний фонд ВАТ «Укрексімбанк»	корпоративний	320, 800 73087	5835
ВПФ "ОТП ПЕНСІЯ"	відкритий	304 136 604.15	60784
Відкритий пенсійний фонд "Приватфонд"	відкритий	275 152 366.43	50997
Відкритий недержавний пенсійний фонд "Емерит-Україна"	відкритий	213 540 848.52	6977
Відкритий пенсійний фонд "Фармацевтичний"	відкритий	180 141 697.22	1419
Непідприємницьке товариство "Відкритий пенсійний фонд" Династія"	відкритий	114 081 750.14	41121
ПРОФЕСІЙНИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД НЕЗАЛЕЖНОЇ ГАЛУЗЕВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СПІЛКИ ЕНЕРГЕТИКІВ УКРАЇНИ	професійний	96 892 819.87	36379
НЕПІДПРИЄМНИЦЬКЕ ТОВАРИСТВО "ВІДКРИТИЙ НЕДЕРЖАВНИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД "ВСІ"	відкритий	75 645 030.52	55010
ВІДКРИТИЙ НЕДЕРЖАВНИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД <ЗОЛОТА ОСІНЬ>	відкритий	61 632 011.69	11909
ВНПФ "Україна"	відкритий	57 880 831.16	4467
Професійний недержавний пенсійний фонд "Магістраль"	професійний	56 536 708.59	326448
НТ "Відкритий пенсійний фонд "Соціальний стандарт"	відкритий	54 809 709.30	4561

Продовження табл. А.1

Непідприємницьке товариство "Відкритий пенсійний фонд "Соціальна перспектива"	відкритий	36 411 916.16	14610
Непідприємницьке товариство "Відкритий недержавний пенсійний фонд "ЄВРОПА"	відкритий	36 165 257.39	133115
ВНПФ "Український пенсійний фонд"	відкритий	34 424 154.13	418
ВНПФ "ПРИЧЕТНІСТЬ"	відкритий	28 328 116.12	4658
НТ "ВНПФ "АРТА"	відкритий	27 937 938.20	5152
Відкритий недержавний пенсійний фонд "Лаурус"	відкритий	18 242 863.80	872
НПФ "ВІДКРИТИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД "ФРІФЛАЙТ"	відкритий	16 350 596.82	2213
НТ ВНПФ "Український пенсійний капітал"	відкритий	16 150 288.49	1766
НО "Відкритий пенсійний фонд "Соціальні гарантії"	відкритий	9 819 324.58	1190
Відкритий недержавний пенсійний фонд "НІКА"	відкритий	9 737 229.80	2801
Відкритий недержавний пенсійний фонд "Європейський вибір"	відкритий	9 672 406.86	18455
НТ "ВНПФ "Резерв Рівненщини"	відкритий	6 835 705.93	1297
Відкритий недержавний пенсійний фонд "Надійна Перспектива"	відкритий	6 735 312.89	2194
ВНПФ "СТОЛИЧНИЙ РЕЗЕРВ"	відкритий	6085907,00	2507
ВІДКРИТИЙ НЕДЕРЖАВНИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД "ПОКРОВА"	відкритий	5 022 349.53	1428

Продовження табл. А.1

НЕПІДПРИЄМНИЦЬКЕ ТОВАРИСТВО "ВІДКРИТИЙ НЕДЕРЖАВНИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД "ВЗАЄМОДОПОМОГА"	відкритий	4 712 887.43	1071
Корпоративний Недержавний Пенсійний Фонд ТПП України	корпоративний	3 410 397.58	738
Непідприємницьке товариство відкритий недержавний пенсійний фонд "Прикарпаття"	відкритий	3 275 931.53	2948
Професійний недержавний пенсійний фонд "ШАХТАР"	професійний	3 158 354.17	102
НТ "ВНПФ "НАДІЯ"	відкритий	3 083 265.91	125
НТ ВНПФ "Дністер"	відкритий	2 624 922.79	1368
Відкритий пенсійний фонд "Пенсійний капітал"	відкритий	2 581 381.98	658
Відкритий недержавний пенсійний фонд "Українська пенсійна спілка"	відкритий	2 251 702.49	459
Відкритий недержавний пенсійний фонд "Пенсійна опіка"	відкритий	1 779 347.75	1422
Відкритий недержавний пенсійний фонд "Гарант-Пенсія"	відкритий	1 255 831.34	1350
НТ "Відкритий недержавний пенсійний фонд "Національний"	відкритий	1 043 625.03	1533
Непідприємницьке товариство "Гірничо-металургійний професійний пенсійний фонд"	професійний	913 855.79	911
Непідприємницьке товариство "Відкритий недержавний пенсійний фонд "Фонд пенсійних заощаджень"	відкритий	846 891.20	142
ВІДКРИТИЙ НЕДЕРЖАВНИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД "СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА"	відкритий	796 010.99	508
НТ НППФ "ПЕРШИЙ ПРОФСПЛКОВИЙ"	професійний	635 459.84	334
Відкритий недержавний пенсійний фонд "Константа"	відкритий	521 012.37	41
НЕПРИБУТКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ВІДКРИТИЙ НЕДЕРЖАВНИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД "ДОВІРА- УКРАЇНА"	відкритий	470 522.30	517
ВІДКРИТИЙ НЕДЕРЖАВНИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД «ТУРБОТА»	відкритий	436 779.06	20

Продовження табл. А.1

Непідприємницьке товариство "Відкритий недержавний пенсійний фонд "Український пенсійний контракт"	відкритий	433 201.70	44
КНПФ "Українська Пенсійна Фондація"	корпоративний	427 988.64	23
Відкритий недержавний пенсійний фонд "Джерело"	відкритий	215 468.92	37
Відкритий недержавний пенсійний фонд "Кремінь"	відкритий	208 240.98	9
НТ ВВПФ "Золотий вік"	відкритий	187 387.88	168
ВВПФ "Ініціатива"	відкритий	163 496.40	13
ВВПФ "Всеукраїнський пенсійний фонд"	відкритий	66 038.67	32
ВВПФ "УКРАЇНСЬКА ОЩАДНА СКАРБНИЦЯ"	відкритий	49 026.20	2
ВВПФ "РЕЗЕРВ"	відкритий	42 097.90	19
НТ "Недержавний професійний пенсійний фонд "Хлібний"	професійний	39 292.23	1010
Корпоративний пенсійний фонд "СТИРОЛ"	корпоративний	908.52	1
ВІДКРИТИЙ ПЕНСІЙНИЙ ФОНД "ГІДНЕ ЖИТТЯ"	відкритий	0,00	0